
Kuram ve Uygulamada SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Social Sciences: Theory & Practice

ISSN: 2619-9408

Geliş/Received: 27.04.2025 Kabul/Accepted: 04.06. 2025

Makale Türü: Araştırma

Türkçe Sözlük'teki Dil Bilgisi Etiketli Sözcükler (c, ç ve d Harfleriyle Başlayan)

Güneş EKMEKÇİ*

ÖZ

Bu araştırmada, Türkçe Sözlük'teki c, ç ve d harfi ile başlayan dil bilgisi etiketli sözcüklerin, anlam, tür, kaynak dil ve yapı açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Türkçe Sözlük'te c, ç ve d harfi ile başlayan dil bilgisi etiketli toplam 68 sözcük tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, inceleme kapsamındaki sözcüklerin, Türkçe Sözlük'teki farklı sıradaki anlamlarıyla dil bilgisi kategorisine dâhil edildiği, isim, sıfat ve fiil türünde olduğu, Arapça, Türkçe ve Fransızcaya ait olduğu, yarıdan fazlasının ise birleşik sözcük yapısında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkçe Sözlük'teki kırk kategori içerisinde dil ile ilgili kategorilerden biri olan dil bilgisi kategorisinde çok sayıda sözcük bulunmasının son derece olağan olduğu söylenebilir. Bu araştırmada c, ç ve d harfi ile başlayan dil bilgisi etiketli sözcükler incelenmiştir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda e harfi veya diğer harflerle başlayan dil bilgisi etiketli sözcüklerin incelenmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Sözlük, dil bilgisi, dil bilgisi etiketli sözcükler, sözcük.

Words Labelled Grammatically In The Turkish Dictionary (Starting With The Letters c,ç and d)

ABSTRACT

The current study aims to investigate words labelled grammatically and starting with the letters c, ç and d in Turkish Dictionary in terms of meaning, genre, source language and structure. Document analysis, one of the qualitative research methods, is employed in order to collect and analyze the data of the research. A total of 68 words with grammatical tags starting with the letters c, ç and d are identified in the Turkish Dictionary. The results of the study revealed that the words within the scope of the analysis are included in the grammar category with its different meanings in the Turkish Dictionary; to clarify, they are indicated in the form of nouns, adjectives and verbs, which belong to Arabic, Turkish and French languages, and besides more than half of them hold compound word structures. Thus, it may be claimed that it is extremely normal to come up with a large number of words in the grammar category, which is one of the language-related categories among the forty categories in the Turkish Dictionary.

Key Words: Turkish dictionary, grammar, grammar tagged words, vocabulary.

Atıf Bilgisi: Ekmekçi, G. (2025). Türkçe Sözlük'teki Dil Bilgisi Etiketli Sözcükler (c, ç ve d Harfleriyle Başlayan) *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 153-165. Doi: 10.48066/kusob.1684959

* Dr. Öğrt. Üyesi, Batman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gnekmekci@hotmail.com, orcid:0000-0002-3397-6152

Giriş

Dil bireysel, toplumsal ve bilimsel düzeyde bir öneme haizdir. Dilin bu işlevlerini yerine getirebilmesi onun yapısal kurallarıyla yani dil bilgisi ile alakalıdır. Bu bağlamda dil bilgisi sadece bir kurallar dizisi değil aynı zamanda düşüncenin ifade ediş şekline yön veren bilişsel ve toplumsal bir araçtır.

Dil bilgisi, “Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim; gramer” (TDK, 2023, s.1013) şeklinde tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumunun bu tanımı dışında dil bilgisiyle ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. “Gramer; dilin kullanılışında yerleşmiş olan kurallara göre dilin sesleri, şekilleri, sözcükleri, yapı ve dizi işlem ve yollarını, yöntemlerini, sözcük sınıflarını, çekimlerini, cümledeki görev ve bağlantılarını inceleyen bilim” (Dilâçar, 1971, s. 83); “çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlelerin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğreten bilgi dalı” (Korkmaz, 1992, s. 44); “Dil bilgisi, kısaca bir dili ses, şekil ve cümle yapıları bakımından inceleyip bunlarla ilgili kuralları tespit eden bir bilim dalı” (Dolunay, 2010, s. 275). Bu tanımlar, dil bilgisinin bir bilim dalı olduğunu ve dilin anlamdan ziyade şekline odaklandığını göstermektedir.

Maden ve Kavun’un (2023) da belirttiği gibi Türkçe Sözlük’te bulunan sözcükler, 40 farklı bilim dalına göre etiketlenmiştir. Bu bilim dalları şu şekildedir: anatomi, askerlik, bilişim, bitki bilimi, biyoloji, coğrafya, denizcilik, dil bilgisi, dil bilimi, din bilgisi, edebiyat, eğitim bilimi, ekonomi, felsefe, fizik, fizyoloji, geometri, gök bilimi, hayvan bilimi, hukuk, jeoloji, kimya, madencilik, mantık, matematik, meteoroloji, mimarlık, mineraloji, müzik, ruh bilimi, sinema, spor, tarih, teknik, teknoloji, televizyon, tıp, ticaret, tiyatro ve toplum bilimi.

Türkçe Sözlük’te bu şekilde 40 farklı bilim dalının başka bir ifade ile kategorinin yer alması, sözlüğü inceleyen kişilere yol göstermektedir. “Sözcüklerin bu şekilde kategorileştirilmesi, önemli bir adım olarak görülebilir” (Maden ve Kavun, 2023, 259). Sözcükler etiketlenerek bir anlamda gruplandırılmaktadır. Gruplandırma ise belirli alana ilişkin kavramların topluca görülmesi ve alana ilişkin genel bir görünüm sağlanması açısından kayda değer bir girişimdir.

Türkçe Sözlük (TS), Türk Dil Kurumu tarafından ilk olarak 1945 yılında yayımlanmıştır. Duyulan ihtiyaca göre de Türkçe Sözlük’ün yeni baskısı yapılmaktadır. Bir dilde yer alan sözcüklere mümkün mertebe o dilin sözlüğünde yer verilir. Yeni kavramların ortaya çıkması ve bazı dil bilgisi kurallarının değişmesi gibi nedenlerden dolayı sözlüklerin güncellendiğini söylemek yanlış olmaz. Kavun ve Mert’in (2023) de ifade ettiği gibi dünya üzerindeki gelişim ve değişimlere dil ve buna bağlı olarak da sözlük kayıtsız kalmaz, bu nedenle de bitmiş bir sözlükten ziyade sürekli değişmeye müsait bir sözlükten bahsetmek mümkündür.

İlgili alan yazını incelendiğinde TS’de bulunan ve yukarıda bahsi geçen kategorilere yönelik çeşitli çalışmaların hazırlandığı görülmektedir. A harfi ile başlayan anatomi alanındaki sözcükler (Gülen, 2018), doğal tür sözcükleri (hayvan bilimi ve bitki bilimi) kategorisindeki sözcükler (Gökter Gencer, 2019), a-ç harfleri ile başlayan matematik terimleri (Yıldız, 2019), tiyatro terimleri (Çelik, 2020), askerlikle ilgili alıntı sözcükler (İnce, 2020), biçim bilim terimlerinin sözlük bilimsel açıdan değerlendirilmesi (Kamacı Gencer, 2021), a ve b harfiyle başlayan dil bilgisi etiketli sözcükler (Maden ve Kavun, 2023), eğitim bilimi etiketli sözcükler (Maden ve Kavun, 2023), ruh bilimi kategorisindeki sözcükler (Kavun ve Mert, 2023) ve denizcilik alanındaki yabancı kökenli terimler (Çolak, 2024) gibi araştırmaların hazırlandığı tespit edilmiştir.

Yukarıdaki çalışmaların bir kısmında (Maden ve Kavun, 2023; Yıldız, 2019) çeşitli sınırlandırmalara gidilmiştir. Bunun sebebi, inceleme kapsamındaki sözcüklerin fazla olmasıdır. Verilerin (sözcüklerin) fazla olması, araştırmayı güçleştirebilir ve bu durum da derinlemesine bir incelemeyi zorlaştırabilir.

Bu araştırma ile doğrudan ilişkili iki çalışma (Gökter Gençer 2019; Maden ve Kavun, 2023) bulunmaktadır. Kamacı Gencer (2021) araştırmasında dil bilgisi terimlerinden örnekler vererek söz konusu terimlerin sözlükte yer almalarını sözlük bilimsel açıdan değerlendirmiştir. Maden ve Kavun (2023) araştırmalarında sadece a ve b harfi ile başlayan dil bilgisi etiketli sözcükleri incelemişlerdir. Ancak TS'nin bu iki harf dışında kalan kısmında da dil bilgisi etiketli sözcükler bulunmaktadır. Maden ve Kavun (2023) tarafından yapılan çalışmadan sonra c, ç ve d harfleriyle başlayan dil bilgisi etiketli sözcükler incelendiğinde 68 sözcüğe ulaşılmıştır. Sözcük sayısının çokluğu bu araştırmanın hazırlanmasına zemin sağlayan etkenlerden biridir.

Bu araştırmanın amacı, Türkçe Sözlük'te (c, ç ve d harfi bölümünde) dil bilgisi etiketli sözcüklerin anlam, tür, kaynak dil ve yapı açısından incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

Türkçe Sözlük'te dil bilgisi etiketli sözcükler;

1. Anlamsal açıdan nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Hangi türlerde yer almaktadır?
3. Hangi dillere aittir?
4. Yapılara göre nasıl bir görünüme sahiptir?

Yöntem

Bu araştırma, bir nitel araştırma yöntemi olan doküman incelemesi ile hazırlanmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, Türk Dil Kurumu tarafından 2011 yılında hazırlanan Türkçe Sözlük'ten sağlanmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Türkçe Sözlük'te c, ç ve d harfinde yer alan dil bilgisi (db.) etiketli sözcükler tespit edilmiştir. Sözcüklere ilişkin bilgilerin tamamı (anlam, tür, ait olduğu dil ve yapı gibi) özellikler, Türkçe Sözlük'ün basılı hâlinde geçtiği gibi alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın amacıyla ilintili dört soruya ilişkin bulgular aşağıda ilgili başlıklar altında verilmiştir.

Sözcüklerin Anlamsal Dağılımına İlişkin Bulgular

Sözcüklerin anlamsal dağılımları şu şekildedir:

1. **cem:** “2. Çokluk ” (TDK, 2011, 451).
2. **cins isim:** “Bir türden olan varlıkların adı” (TDK, 2011, 468).
3. **cümle:** “1. Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce” (TDK, 2011, 474).
4. **cümle bilgisi:** “Söz dizimi ” (TDK, 2011, 474).
5. **çatı:** “7. Özne, nesne durumlarına göre, belirli çatı eklerinin fiil kök veya gövdelerine getirilen türev, bina” (TDK, 2011, 502).

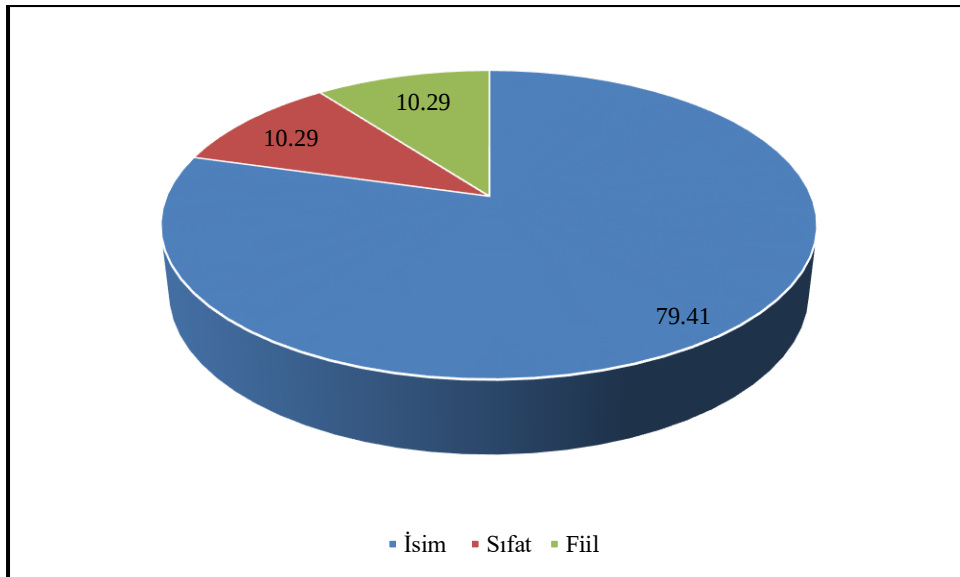
6. **çatı ekleri:** “Fiil kök veya gövdelerinden dönüşlü, edilgen, işteş, ettirgen çatılar yapmaya yarayan ekler” (TDK, 2011, 503).
7. **çekim:** “2. Fiillerin çeşitli zaman, kişi ve kiplere, adların da ad durumlarına göre uğradığı biçimleri, tasrif” (TDK, 2011, 511).
8. **çekim eki:** “Fiil, ad kök veya gövdelerine gelerek bağlı oldukları kelime gruplarına göre kelimeler arasında durum (hâl), iyelik, çokluk, zaman, kişi ilişkisi kuran birim” (TDK, 2011, 511).
9. **çekimlemek:** “2. Bir fiili zaman, kip ve kişilere, bir ismi ise çokluk, şahıs, iyelik ve durum eklerine göre biçimlendirmek” (TDK, 2011, 511).
10. **çekimli:** “2. Çekim ekleri alabilen” (TDK, 2011, 511).
11. **çekimli fiil:** “Kip, zaman ve kişi eklerini almış fiil” (TDK, 2011, 511).
12. **çevre:** “6. Bir birimden önce veya sonra gelen aynı türden birimlerin tümü, bunların oluşturduğu küçük grup, kontekst” (TDK, 2011, 527).
13. **çıkak:** “2. db. Boğumlanma noktası” (TDK, 2011, 530).
14. **çıkma durumu:** “Ad soylu bir sözün taşıdığı kavramda çıkış bildiren, -dan / -den, -tan / -ten ekleri ile kurulan durum, ayrılma durumu, ablatif” (TDK, 2011, 533).
15. **çıkmalı tamlama:** “Tamlayanı çıkma durumunda olan ve tamlananı üçüncü kişi iyelik eki alan tamlama” (TDK, 2011, 534).
16. **çıkmalı tümleç:** “Fiilin anlamını tamlayan ve çıkma durumunda bulunan dolaylı tümleç” (TDK, 2011, 534).
17. **çoğul:** “Çokluk, teklik karşıtı” (TDK, 2011, 558).
18. **çoğul eki:** “Çokluk eki” (TDK, 2011, 558).
19. **çoğullaşmak:** “Çoğul duruma gelmek” (TDK, 2011, 559).
20. **çoğullaştırılmak:** “Bir kelime çokluk ifade edecek biçime getirilmek” (TDK, 2011, 559).
21. **çoğullaştırmak:** “Bir kelimeyi çokluk ifade edecek biçime getirmek” (TDK, 2011, 559).
22. **çok anlamlı:** “Birden çok anlama sahip olan (kelime) ” (TDK, 2011, 559).
23. **çözülme:** “3. Bir sesin boğumlanmasından sonra organların eski duruma geçmesi” (TDK, 2011, 568).
24. **çözümleme:** “2. Bir cümledeki kelimelerin hangi kelime türünden olduklarını veya özne, tümleç, yüklem görevlerinden hangisinde bulunduklarını belirtme, tahlil. 3. Kelimenin kökünü bulup eklerini gösterme” (TDK, 2011, 568).
25. **damaksı:** “Boğumlanma noktası damakta bulunan (ses) ” (TDK, 2011, 588).
26. **damaksıl:** “Damakla ilgili” (TDK, 2011, 588).
27. **damaksılaşmak:** “ Bir kelimedede art damaktan çıkan bir ünsüz veya kalın bir ünlü ön damağa kayıp yumuşamak ve incelmek” (TDK, 2011, 589).
28. **damaksılaştırmak:** “Bir fonemin boğumlanma noktasını sert damağa doğru kaydırmak” (TDK, 2011, 589).

29. **damak ünsüzü:** “Dil sırtı yardımı ile ön damakta veya art damakta oluşan ses: g, k, n” (TDK, 2011, 589).
30. **daralma:** “2. Geniş ünlülerin, yanlarındaki bazı ünsüzlerin etkisiyle darlaşması” (TDK, 2011, 594).
31. **dar ünlü:** “Alt çenenin az açılmasıyla oluşan ünlü: u, ü” (TDK, 2011, 597).
32. **datif:** “Yönelme durumu” (TDK, 2011, 598).
33. **değişimli ünsüzler:** “Ünsüz uyumuna bağlı olarak ölümlülük ve ötümsüzlük bakımından birbirinin yerine geçen ünsüzler: p /b, ç /c, t/d, k/g, k/ğ” (TDK, 2011, 610).
34. **devrik cümle:** “Yüklemi sonda olmayan cümle, devrik tümce” (TDK, 2011, 650).
35. **devrik tümce:** “devrik cümle” (TDK, 2011, 650).
36. **diftong:** “ikiz ünlü”. (TDK, 2011, 657).
37. **dilek kipi:** “Türkçede -se eki ile kurulan ve dileme kavramı veren kip” (TDK, 2011, 665).
38. **-di'li geçmiş:** “belirli geçmiş” (TDK, 2011, 666).
39. **disimilasyon:** “benzeşmezlik” (TDK, 2011, 678).
40. **diş-damak ünsüzü:** “diş eti-damak ünsüzü” (TDK, 2011, 680).
41. **diş-dudak ünsüzü:** “diş eti-dudak ünsüzü” (TDK, 2011, 680).
42. **diş eti-damak ünsüzü:** “Dil ucunun, üst diş etleriyle ön damağa dokunmasından oluşan ünsüz, diş-damak ünsüzü: c, ç, z, s, n, f, ş” (TDK, 2011, 680).
43. **diş eti-dudak ünsüzü:** “Alt dudağın üst dişlere dokunmasıyla oluşan dudak ünsüzü, diş-dudak ünsüzü: f, v” (TDK, 2011, 680).
44. **diş eti ünsüzü:** “ Dil ucunun diş etine dokunmasından oluşan ünsüz: j, ş, ç” (TDK, 2011, 680).
45. **dişil:** “ Bazı dillerde diş cinsten sayılan (kelime), müennes” (TDK, 2011, 680).
46. **dişilleştirmek:** “Bazı dillerde bir kelimeyi dişil duruma sokmak” (TDK, 2011, 680).
47. **diş ünsüzü:** “Dil ucunun üst diş etlerine dokunmasıyla oluşan ünsüz: d, t, c, ç” (TDK, 2011,681).
48. **dizi:** “4. Aynı söz dizimsel bağlam içinde birbirinin yerini alabilecek olan ve güçlü bir karşıtlık bağlantısı kuran öğelerin oluşturduğu bütün, paradigma” (TDK, 2011, 686).
49. **dizim:** “2. Söz zincirinde birbirini izleyen ve belli bir birim oluşturan öğeler birleşimi, sentagma” (TDK, 2011, 686).
50. **dolaylı özne:** “sözde özne” (TDK, 2011, 699).
51. **dolaylı tümleç:** “Fiilin anlamını bütünleyen ve yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan veya edat alan tümleç” (TDK, 2011, 699).
52. **dönüslü:** “2. Öznesi ile nesnesi bir olan, mutavaat ” (TDK, 2011, 714).
53. **dönüslü çatı:** “Çoğu kez -n-, bazen de -l- veya -ş- ekleriyle kurulan, fiildeki kavramın özneye döndüğünü bildiren çatı” (TDK, 2011, 714).

54. **dönüslü fiil:** “Eylemin özneye dönüşmesini sağlamak için çoğu kez -n- bazen de -l- veya -ş- çatı ekleriyle kurulan fiil, mutavaat fiili” (TDK, 2011, 714).
55. **dönüslü zamir:** “Kişi kavramını pekiştiren "kendi" sözü” (TDK, 2011, 715).
56. **dönüşme:** “2. Benzeşme” (TDK, 2011, 715).
57. **dudak benzeşmesi:** “Dudak ünsüzlerinin veya yuvarlak ünlülerin düz ünlüleri etkileyip yuvarlaklaştırması” (TDK, 2011, 721).
58. **dudaksıl:** “Boğumlanma noktası dudaklarda bulunan (ses) ” (TDK, 2011, 721).
59. **dudaksıllaşma:** “Bazı kelimelerde çeşitli sebeplerle düz ünlülerin yuvarlaklaşması veya ünsüzlerin dudak ünsüzlerine dönmesi” (TDK, 2011, 721).
60. **durak:** “4. Konuşmada, anlamın gerektirdiği biçimde kelimeler arasındaki ses kesintisi” (TDK, 2011, 723).
61. **durum:** “4. Ad soyundan kelimelerin birbirleriyle edatlarla ve fiillerle ilişkilerini belirleyen biçim, hâl” (TDK, 2011, 726).
62. **durum eki:** “Adın bir adla veya fiille ilgisini kuran ek, hâl eki” (TDK, 2011, 726).
63. **durum ortacı:** “Sıfat-fiil” (TDK, 2011, 726).
64. **durum ulacı:** “Zarf-fiil” (TDK, 2011, 726).
65. **düzeltilme işareti:** “Yazılışları aynı okunuşları ve anlamları farklı Doğu kökenli sözleri birbirinden ayırt etmek ve bunlardaki g, k ünsüzlerini ince okutmak için kullanılan işaret (A), şapka işareti, inceltme işareti, uzatma işareti, şapka” (TDK, 2011, 745).
66. **düzleşme:** “Yuvarlak ünlülerin çeşitli sebeplerle düz ünlülere dönmesi” (TDK, 2011, 748).
67. **düz tümleş:** “Yalın durumda bulunan tümleş” (TDK, 2011, 749).
68. **düz ünlü :** “Dudakların gerilip düzleşmesiyle oluşan ünlü: a, e, ı, i” (TDK, 2011, 749).

Türlere İlişkin Bulgular

TS’de dil bilgisi kategorisinde bulunan sözcüklerin; isim, sıfat ve fiil türünde olduğu tespit edilmiştir. Grafik 1’de sözcüklerin türlerine ilişkin dağılım görülmektedir.

Şekil 1. Sözcüklerin türlerine ilişkin dağılım

İsim Türündeki Sözcükler

1. cem	19. damak ünsüzü	37. dizim
2. cins isim	20. dar ünlü	38. dolaylı özne
3. cümle	21. daralma	39. dolaylı tümleş
4. cümle bilgisi	22. datif	40. dönüşlü çatı
5. çatı	23. değişimli ünsüzler	41. dönüşlü fiil
6. çatı ekleri	24. devrik cümle	42. dönüşlü zamir
7. çekim	25. devrik tümce	43. dönüşme
8. çekim eki	26. diftong	44. dudak benzeşmesi
9. çekimli fiil	27. dilek kipi	45. dudaksıllaşma
10. çevre	28. -di'li geçmiş	46. durak
11. çıkak	29. disimilasyon	47. durum
12. çıkma durumu	30. dış eti ünsüzü	48. durum eki
13. çıkmalı tamlama	31. dış eti-damak ünsüzü	49. durum ortacı
14. çıkmalı tümleş	32. dış eti-dudak ünsüzü	50. durum ulacı
15. çoğul	33. dış ünsüzü	51. düz tümleş
16. çoğul eki	34. dış-damak ünsüzü	52. düz ünlü
17. çözülme	35. dış-dudak ünsüzü	53. düzeltme işareti
18. çözümleme	36. dizi	54. düzleşme

Sıfat Türündeki Sözcükler

1. çekimli	4. damaksıl	7. dudaksıl
2. çok anlamlı	5. dişil	
3. damaksı	6. dönüşlü	

Fiil Türündeki Sözcükler

Fiil türündeki sözcükler, -i durum ekiyle kullanılan fiil ve nesne almayan fiil olmak üzere iki kategoride yer almaktadır.

-İ Durum Ekiyle Kullanılan Fiiller

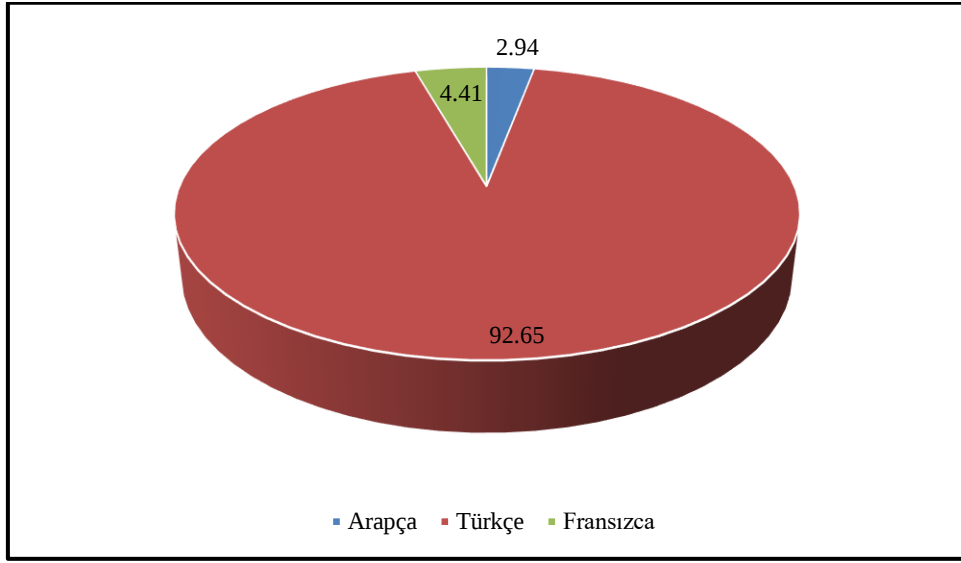
1. çekimlemek	3. damaksıllaştırmak
2. çoğullaştırmak	4. dişilleştirmek

Nesne Almayan Fiiller

1. çoğullaşmak	2. çoğullaştırılmak	3. damaksıllaşmak
----------------	---------------------	-------------------

Sözcüklerin Ait Olduğu Dillere İlişkin Bulgular

TS’de dil bilgisi kategorisinde bulunan sözcüklerin, Arapça, Fransızca ve Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Grafik 2’de sözcüklerin ait oldukları dillere ilişkin dağılım görülmektedir.

Şekil 2. Sözcüklerin ait oldukları dillere ilişkin dağılım

Türkçe Sözcükler

1. cins isim	21. çözülme	41. dişil
2. cümle bilgisi	22. çözümleme	42. dişilleştirmek
3. çatı	23. damak ünsüzü	43. dizi
4. çatı ekleri	24. damaksı	44. dizim
5. çekim	25. damaksıl	45. dolaylı özne
6. çekim eki	26. damaksıllaşmak	46. dolaylı tümleş
7. çekimlemek	27. damaksıllaştırmak	47. dönüşlü
8. çekimli	28. dar ünlü	48. dönüşlü çatı
9. çekimli fiil	29. daralma	49. dönüşlü fiil
10. çevre	30. değişimli ünsüzler	50. dönüşlü zamir
11. çıkak	31. devrik cümle	51. dönüşme
12. çıkma durumu	32. devrik tümce	52. dudak benzeşmesi
13. çıkmalı tamlama	33. dilek kipi	53. dudaksıl
14. çıkmalı tümleş	34. -di'li geçmiş	54. dudaksıllaşma
15. çoğul	35. dış eti ünsüzü	55. durak
16. çoğul eki	36. dış eti-damak ünsüzü	56. durum
17. çoğullaşmak	37. dış eti-dudak ünsüzü	57. durum eki
18. çoğullaştırılmak	38. dış ünsüzü	58. durum ortacı
19. çoğullaştırmak	39. dış-damak ünsüzü	59. durum ulacı
20. çok anlamlı	40. dış-dudak ünsüzü	60. düz tümleş

61. düz ünlü

62. düzeltme işareti

63. düzleşme

“Cins isim” gibi iki tane Arapça kökenli kelimeden oluşan; “cümle bilgisi” ve “dönüşlü zamir ve dönüşlü fiil” gibi bir Türkçe ve bir Arapça kökene sahip olan yapılar köken olarak farklı olsa da terim olarak Türkçeye ait olmaları sebebiyle "Türkçe Sözcükler" kategorisinde yer almıştır. TDK Sözlük'ün köken tasnifine de uyularak ilgili kelimeler Türkçe kategorisine alınmıştır.

Fransızca Sözcükler

1. datif

2. diftong

3. disimilasyon

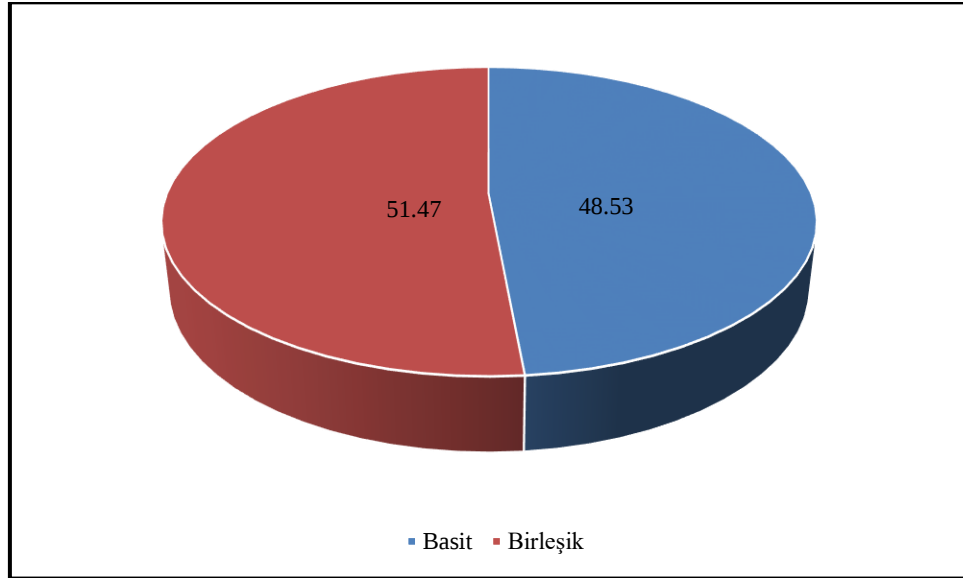
Arapça Sözcükler

1. cem

2. cümle

Sözcüklerin Yapılarına İlişkin Bulgular

TS’de dil bilgisi kategorisinde bulunan sözcüklerin; kök ya da gövde ve birleşik yapıda olduğu tespit edilmiştir. Grafik 3’te sözcüklerin yapılarına ilişkin dağılım görülmektedir.

Şekil 3. Sözcüklerin yapılarına ilişkin dağılım

Kök ya da Gövde Şeklindeki Sözcükler

1. cem

11. çoğullaştırılmak

21. diftong

2. cümle

12. çoğullaştırmak

22. disimilasyon

3. çatı

13. çözülme

23. dişil

4. çekim

14. çözümleme

24. dişilleştirmek

5. çekimlemek

15. damaksı

25. dizi

6. çekimli

16. damaksıl

26. dizim

7. çevre

17. damaksıllaşmak

27. dönüşlü

8. çıkak

18. damaksıllaştırmak

28. dönüşme

9. çoğul

19. daralma

29. dudaksıl

10. çoğullaşmak

20. datif

30. dudaksıllaşma

31. durak

32. durum

33. düzleşme

Birleşik Sözcükler

1. cins isim

13. değişimli ünsüzler

25. dolaylı tümleş

2. cümle bilgisi

14. devrik cümle

26. dönüşlü çatı

3. çatı ekleri

15. devrik tümce

27. dönüşlü fiil

4. çekim eki

16. dilek kipi

28. dönüşlü zamir

5. çekimli fiil

17. -di'li geçmiş

29. dudak benzeşmesi

6. çıkma durumu

18. dış eti ünsüzü

30. durum eki

7. çıkmalı tamlama

19. dış eti-damak ünsüzü

31. durum ortacı

8. çıkmalı tümleş

20. dış eti-dudak ünsüzü

32. durum ulacı

9. çoğul eki

21. dış ünsüzü

33. düz tümleş

10. çok anlamlı

22. dış-damak ünsüzü

34. düz ünlü

11. damak ünsüzü

23. dış-dudak ünsüzü

35. düzeltme işareti

12. dar ünlü

24. dolaylı özne

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkçe Sözlük'te c, ç ve d harflerinde madde başında bulunan dil bilgisi kategorisindeki sözcükleri incelemeyi amaçlayan bu araştırmada ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Bu araştırmada, TS'de dil bilgisi kategorisinde bulunan sözcükler; anlam, tür, kaynak dil ve yapı olmak üzere dört farklı açıdan incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen sözcüklerin TS'de çeşitli sıradaki anlamlarında dil bilgisi (db.) şeklinde etiketlendiği görülmektedir. **Tek anlamlı sözcükler** (cins isim, cümle bilgisi, çatı ekleri, çekim eki, çekimli fiil, çıkma durumu, çıkmalı tamlama, çıkmalı tümleş, çoğul, çoğul eki, çoğullaşmak, çoğullaştırılmak, çoğullaştırmak, çok anlamlı, damaksı, damaksıl, damaksılaşmak, damaksılaştırmak, damak ünsüzü, dar ünlü, datif, değişimli ünsüzler, devrik cümle, devrik tümce, diftong, dilek kipi, -di'li geçmiş, disimilasyon, dış-damak ünsüzü, dış-dudak ünsüzü, dış eti-damak ünsüzü, dış eti-dudak ünsüzü, dış eti ünsüzü, dışil, dışileştirmek, dış ünsüzü, dolaylı özne, dolaylı tümleş, dönüşlü çatı, dönüşlü fiil, dönüşlü zamir, dudak benzeşmesi, dudaksıl, dudaksılaşma, durum eki, durum ortacı, durum ulacı, düzeltme işareti, düzleşme, düz tümleş, düz ünlü), **1. sıradaki** (cümle), **2. sıradaki** (cem, çekim, çekimlemek, çekimli, çıkak, çözümleme, daralma, dizim, dönüşlü, dönüşme), **3. sıradaki** (çözülme, çözümleme), **4. sıradaki** (dizi, durak, durum), **6. sıradaki** (çevre), **7. sıradaki** (çatı) anlamı ile dil bilgisi kategorisinde etiketlenmiştir. “Çözümleme” iki farklı anlam sırasında (2. ve 3.) dil bilgisi şeklinde etiketlenmiştir.

Araştırma sonucunda; TS'de (c, ç ve d harfi ile başlayan) dil bilgisi etiketli toplam 68 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin isim, sıfat ve fiil (-i durum ekiyle kullanılan fiiller ve nesne almayan fiiller) türünde olduğu tespit edilmiştir. Sözcüklerin %79,41'i isim türündedir.

Sözcüklerin, Arapça, Fransızca ve Türkçeye ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sözcüklerin %92,65'i Türkçe, %4,41'i Fransızca ve %2,94'ü Arapçadır.

Sözcüklerin kök, gövde ya da birleşik yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen sözcüklerin %51,47'si birleşik yapıdayken %48,53'ü kök ya da gövde şeklindedir. Birleşik sözcüklerin tamamı ayrı yazılmaktadır.

Yukarıda ulaşılan sonuçlardan hareketle TS’de dil bilgisi kategorisindeki sözcüklerin ihtiyaca yanıt verebilecek sayıda olduğu, bu sözlükte farklı sıradaki anlamlarıyla söz konusu kategoriye dâhil edildiği, büyük bir kısmının isim türünde olduğu, kaynak dilinin Türkçe olduğu ve yarıdan fazlasının birleşik bir yapıda olduğu söylenebilir.

Bu araştırmanın sonuçları (dil bilgisi etiketli sözcüklerin, çoğunluğunun isim türünde olması, kaynak dillerin ağırlıklı olarak Türkçe olması) ile Maden ve Kavun’un (2023) araştırma sonuçları büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bu araştırma sonucuna göre birleşik yapıdaki sözcük oranının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Maden ve Kavun’un (2023) araştırmalarında da dil bilgisi etiketli sözcüklerin yaklaşık dörtte üçünün birleşik yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma ile Maden ve Kavun’un araştırmalarının ilgili sonucunun benzerlik taşıdığı söylenebilir.

TS’deki dil bilgisi kategorisinde yer alan sözcüklerin hacimce fazla olmasından dolayı sadece c, ç ve d harfi ile başlayanlar incelenmiştir. Daha sonra yapılacak araştırmalarda e harfi ve devamında bulunan harflerdeki dil bilgisi etiketli sözcüklerin incelenmesi önerilebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergede *Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler* başlığı altında açıklanan eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Yazarların Katkı Oranı

Yazar, makaleyi tek başına hazırlamıştır.

Çıkar Çatışması

Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. vd. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım.
- Çelik, M. (2020). Türkçe Sözlük’te yer alan tiyatro terimleri üzerine. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 5/4, 26-49.
- Çolak, S. (2024). Türkçe Sözlük’te denizcilik alanındaki yabancı kökenli taşıt adlandırmalarının terim bilimi açısından incelenmesi. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 8/2, 31-50.
- Dilâçar, A. (1971). Gramer: tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tarihçesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 19, 83-145.
- Dolunay, S. K. (2010). Dil bilgisi öğretiminin amacı ve önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları* 27, 275-284.
- Gökter Genç, B. (2019). Türkçe Sözlük’teki analitik tanımlar üzerine: doğal tür sözcükleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 23/1, 28-44.
- Gülen, B. (2018). Türkçe Sözlük’te anatomi alanındaki A harfi ile başlayan terimler üzerine. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 3/1, 25-49.

- İnce, S. (2020). Türkçe Sözlük'te askerlik alanındaki alıntı terimler üzerine. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 5/1 1-32.
- Kamacı Gencer, D. (2021). Türkçe Sözlük'teki biçim bilim terimlerine sözlük bilimsel bir bakış. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 25/2, 183-206.
- Kavun, M. – Mert, O. (2023). Ruh bilimiyle ilgili Türkçe Sözlük'te yer alan söz varlığı. Gökçen S. – Sümeysa A.(Ed). *Dil ve Edebiyatta Psikolojik Unsurlar*, içinde (s. 370-403). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Maden, S. - Kavun, M. (2023). Türkçe Sözlük'te eğitim bilimi etiketli sözcükler üzerine bir inceleme. Maden S. (Ed). *Türkçe Eğitiminde Güncel Araştırmalar II*. İçinde (s. 217-234). İstanbul: Hiperyayın.
- Maden, A. - Kavun, M. (2023). Türkçe Sözlük'te dil bilgisi etiketli (a-b harfiyle başlayan) sözcükler üzerine bir inceleme. Sedat M. (Ed.) *Türkçe Eğitiminde Güncel Araştırmalar II*. İçinde (s. 258-281). İstanbul: Hiperyayın.
- Yıldırım, A. - Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. baskı).Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ş. (2019). Türkçe sözlükte a-ç harfleri ile başlayan matematik terimleri üzerine bir inceleme. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 4/3 1-21.

Extended Abstract

Introduction

It is a scientific discipline that systematically examines the structural features and explores how language functions in a wide range from phonemes to sentence structures within a theoretical and prescriptive framework. There are various commonly accepted definitions of grammar. Grammar is a field of science that examines the elements that make up a language in a regular and systematic way, and examines the production and comprehension processes of language. Grammar examines language from a structural and functional point of view. The words in the Turkish Dictionary are labelled based on 40 different disciplines. It can be said that it is quite normal to have a large number of words in the grammar category, which is one of the language-related categories among the forty categories in the Turkish Dictionary. These disciplines are as follows: anatomy, military service, informatics, plant science, biology, geography, maritime studies, grammar, linguistics, religious studies, literature, educational science, economics, philosophy, physics, physiology, geometry, astronomy, animal science, law, geology, chemistry, mining, logic, mathematics, meteorology, architecture, mineralogy, music, mental science, cinema, sports, history, technology, television, medicine, commerce, theatre and social science. The inclusion of 40 different disciplines or categories offers a systematic framework as a

guidance for those analyzing the the Turkish Dictionary, and this is considered as a significant step. Words are grouped in a sense by labelling, and grouping, on the other hand, is a significant initiative in terms of regarding the concepts related to the specific field collectively and providing a general view of the field.

Method

The current research was conducted via document analysis, which is a qualitative research method. The data of the study were obtained from the Turkish Dictionary prepared by the Turkish Language Association in 2011. In the Turkish Dictionary, the words in the letter c, ç and d with the grammatical (db.) tag have been identified. All the information about the words (such as meaning, type, language and structure) are adopted as presented in the printed version of the Turkish Dictionary.

Results and Discussion

In this study, the words in the grammar category in TS; it has been examined from four different perspectives: meaning, type, language and structure. As a result of the research, it is found that the words examined are labelled as grammar (db.) in various sequential meanings in TS. Besides, a total of 68 words with grammar labels (starting with the letters c, ç, and d) were identified in TS. It has been determined that these words are in the type of noun, adjective and verb (verbs used with the suffix -i and verbs that do not take objects). 79.41% of the words are nouns. Words: it has been concluded that it belongs to Arabic, French and Turkish. 92.65% of these words are Turkish, 4.41% are French and 2.94% are Arabic. It has also been concluded that words have two different structures as root or stem and compound. While 51.47% of the words examined are combined, 48.53% are in the form of roots or stems. All compound words are written separately. In addition, the words within the scope of the study are included in the grammatical category with its different meanings in the Turkish Dictionary, and they are in the type of noun, adjective and verb, which belongs to Arabic, Turkish and French languages, and more than half of them are in compound word structures. It is possible to claim that it is quite normal to hold such a large number of words in the grammar category, which is one of the language-related categories among the forty categories in the Turkish Dictionary. In this study, grammatical labelled words starting with the letter c, ç and d were examined. For the further studies, it may be recommended to examine the grammatical labelled words starting with the letter e and later letters. Based on the obtained results above, the words in the grammar category in TS; it may be asserted that there are many meeting the need, and they are included in the category of question with their meanings in different orders in this dictionary, also most of them are in the type of names. Lastly the source language is Turkish, and more than half of them are in a unified structure.